

התוועדות

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

וא"ו תשרי, ה'תשל"ו

חלק ב – יוצא לאור לימים ראשונים דחג הסוכות, ה'תשפ"ד

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וארבע לבריאה

לזכות

הרה"ח הרה"ת ר' שמואל חיים דוד בן חי' שרה

בקשר עם יום הולדתו – א' דחג הסוכות

זוגתו מרת גיטל בת לויבא מיכלא

שיחיו לאורך ימים ושנים טובות ובריות

ולהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו

בטוב הנראה והנגלה בגשמיות וברוחניות

ולנחת רוח יהודי חסידותי מתוך שמחה וטוב לבב

ונזכה לגאולה האמיתית והשלימה

”גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה”

ב

בי"ה, כי תשרי תש"כ
ברוקלין

הרה"ח אי"א נוי"נ עוסק בצ"צ מוה' ... שי

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתביו מ"ב תשרי והקודמיו עם המצורף אליהם,
ובודאי יכתוב בפרטי פרטיות מהנעשה בכפר, ואודות מבצע הד' מינים
ופעולות צעירי אגו"ח בכל השטחים. ותקוטי שיהי' בהוספה כמה פעמים ככה
הן בכמות והן באיכות על השנים שעברו, ומכמה וכמה טעמים. והרי במשך כל
השנה מדברים ע"ד ופרצת וגו'.

ויהי רצון שכיון שנתקבל מכתבו בתוך זמן שמחתנו, אשר בזה הכוונה
לשמחה משוב הנראה והנגלה, הנה יבשר טוב בטוב האמיתי טוב לשמים וטוב
לבריות וטוב העושה פירות.

בברכה לבשו"ט וחג שמח

מפני קדושת המועד לא בא כ"ק אדמו"ר שליט"א
על החתום והנני חותם בשמו

א. קווינט

©

Published and Copyright 2023 by
LAHAK HANOCHOS INC.

788 Eastern Parkway Suite #408 | Brooklyn, New York 11213

Tel. (718) 604-2610

info@lahak.org • http://www.lahak.org

The Kehot Logo is a registered trademark of Merkos L'inyonei Chinuch.

5784 • 2023

Printed in the United States of America

ב

מצילום האגרת. נדפסה ב"מענה מלך" ח"ב ע' 174.
מבצע הד' מינים: ראה גם אג"ק ח"ט אגרת ז'מט. ז'סט (ס"ו).
במשך כל השנה מדברים ע"ד ופרצת וגו': ויצא כח, יד. וראה ע"פ הנסמן במפתח ענינים
לשיחות דשנת תשי"ח-כ ערך "ופרצת" (תו"מ התוועדות ח"ג — תשי"ח ח"ג — ע' 362;
חכ"ו — תשי"ט ח"ג — ס"ע 310 ואילך; חכ"ח — תשי"כ ח"ב — ע' 367). אג"ק ח"ח
אגרת ויתקמא, ובהנסמן בהערות שם. ח"ט אגרת ז'סה. ובכ"מ.
טוב לשמים וטוב לבריות וטוב העושה פירות: קידושין מ, א.

נדפס בדפוס

CH Print & Ship

478 Albany Ave. Brooklyn N.Y. 11203
(718) 771-5000

נסדר והוכן לדפוס

על ידי חיים שאול בן חנה

בדפוס „ועד הנחות בלה"ק"
(718) 604-2610

נדפס בסיוע ולזכות יצחק בן לאה וזוגתו רבקה ויקה בת רחל ומשפחתם שיחיו

הוספה

א

ב"ה, ימי הסליחות, ה'תשט"ז
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג והרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו'
מוה' שניאור זלמן שי

שלום וברכה!

מכ' נתקבל.

ולקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני
בזה להביע את ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה
ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכה

מ. שניאורסאהן

במש"כ שמעודו נהג לישון בסוכה וכו' — ימשיך בכגון דא לאורך ימים
ושנים טובות.

א

מהעתיקה.

מוה' שניאור זלמן: גרליק, כפר חב"ד. אגרות נוספות אליו — אג"ק חכ"ו אגרת ט'תשה,
ובהנסמן בהערות שם.

במש"כ שמעודו נהג לישון בסוכה. ימשיך כו': ראה ער"ז "המלך במסיכו" ח"ב (נספחים)
ע' שיב — במענה לשאלתו של הנמען בזה. וראה גם תו"מ התוועדויות חנ"ח (תש"ל ח"א)
ע' 131 הערה 90. — לכללות הענין (דאי שינה בסוכה) ראה בארוכה שיחות יום ב' דחה"ס;
יום שמח"ת; ש"פ בראשית — תש"ל (לקו"ש חכ"ט ע' 211 ואילך. תו"מ התוועדויות שם ע'
130 ואילך; ע' 185; ס"ע 230 ואילך. וש"נ). וראה גם אג"ק ח"א אגרת ג'תשצו. לקו"ש ח"ז
ע' 272 הערה 48. תו"מ התוועדויות חכ"ט (תשכ"א ח"א) ע' 40 — במענה לשאלתו של
הנמען ע"ד נשיאת כפים בכל יום.

בס"ד.

פתח דבר

לקראת ימים ראשונים דחג הסוכות הבעל"ט, הננו מוציאים לאור חלק שני
מהתוועדות וא"ו תשרי ה'תשל"ו, הנחה בלתי מוגה (תדפיס מתורת מנחם —
התוועדויות כרך שמונים ושנים שמכינים עתה לדפוס). חלק ראשון י"ל ליום
הכיפורים.

*

בתור הוספה — מכתבים (תדפיס מכרכי אגרות קודש שמכינים עתה לדפוס).

*

ויה"ר שנזכה תיכף ומיד ממש לקיום היעוד "הקיצו ורננו גו'", ומלכנו
נשיאנו בראשם, וישמיענו נפלאות מתורתו, "תורה חדשה מאתי תצא".

ועד הנחות בלה"ק

יום "בשם השם" יא תשרי, ה'תשפ"ד,
ברוקלין, נ.י.

המשנה²³⁸ ש"כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר", עוד בימים האחרונים של הגלות,

ובאופן שתבטל אחיזת העינים ("די פאַרבלענדעניש") רח"ל של אותם יהודים שרוצים להשלות ולומר על מעמד ומצב שאין למטה הימנו שזוהי כבר "אתחלתא דגאולה" — שגם הם יכירו שזהו חושך כפול ומכופל, אלא "אין לנו שיוור אלא התורה הזאת"²⁸² — ההתחזקות ב"בחוקותי תלכו", "שתהיו עמלים בתורה"²⁸³, ובאופן ש"לימוד מביא לידי מעשה"¹⁸⁸: "ואת מצוותי תשמרו" — מצוות לא תעשה²⁸⁴, "ועשיתם אותם" — מצוות עשה²⁸⁴,

ואז — "ואולך אתכם קוממיות"²⁸⁵, "בקומה זקופה"²⁸³, עוד בימים האחרונים של הגלות, ולפנ"ז — "וחרב (אפילו של שלום) לא תעבור בארצכם", כיון ש"והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם"²⁸⁶.

ונזכה בקרוב ממש ובעגלא דידן לקיום היעוד "קץ שם לחושך" הגלות, ולילך לקבל פני משיח צדקנו, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"²⁸⁷, "לא תשאר פרסה"²⁸⁸, ו"כספם וזהבם אתם"²⁸⁹, "קהל גדול ישובו הנה"²⁹⁰, בגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון אדמו"ר מהר"ש, וכן הניגון "האָפּ קאַזאַק". וטרם צאתו התחיל לנגן הניגון "כי בשמחה תצאו"].

יג. איתא בספרי מוסר, שאחת מהבחינות לברר חשיבות הענין, לידע לא רק אם זה דבר טוב או הפכו, אלא בדברים טובים שגם בהם יש כמה דרגות: לכתחילה או בדיעבד, עיקר או עיקר גדול, כלל או כלל גדול וכו', לידע עד כמה צריך להשתדל בזה — הנה אפילו אם מלכתחילה יכולים להיות בזה כו"כ השערות, או רק השערה אחת, הרי ההחלטה הגמורה בזה לידע עד כמה הענין חשוב וגדול וכו' היא בשעה שרואים את התוצאה שלו במעשה בפועל.

ובלשון הכתוב¹⁴⁸: "אל יתהלל חוגר כמפתח", והיינו, שאפילו

(287) בא יו"ד, ט.

(288) שם, כו.

(289) ישעי' ס, ט.

(290) ירמ' לא, ז.

(282) נסמן בלקו"ש חי"ב ע' 230.

(283) תו"כ ופרש"י עה"פ.

(284) כלי יקר עה"פ.

(285) בחוקותי שם, יג.

(286) שם, יב.

ואע"פ ש"מפני חטאינו גלינו מארצנו" וחרב בית מקדשנו — הרי זה רק בנוגע לביהמ"ק של עצים ואבנים²⁷¹, אבל ישנו ביהמ"ק השלישי שבנוי ועומד²⁷², ושם עומד אליהו הנביא ומקריב בכל יום שני תמידים (כמובא בעשרה מאמרות²⁷³), ועד"ז מובן גם בנוגע לכל הקרבנות, כולל גם הקרבנות שעל ידם נמשך קיום העולם²⁷⁴.

ובכללות — כפי שרש"י מתחיל פירושו על הפסוק²⁷⁵ "בראשית ברא אלקים", שבריא את העולם היא "בשביל ישראל שנקראו ראשית", כיון שהם קשורים עם התורה — "בשביל התורה שנקראת ראשית".

וכאשר יהודי מכיר את האמת, שבגללו ועליו קיים העולם כולו, וכל מציאות הגויים אינה אלא "סוס" אחד ו"רכב" אחד, ומתקשר עם "הוי" אלקי הצבאות²⁷⁶ — שכולל גם הפירוש הפשוט שקאי על כל הצבאות שבעולם (שהרי נוסף על הפירוש ע"פ קבלה וע"פ חסידות וע"פ מוסר וכו', אין ענין יוצא מידי פשוט) — אזי נעשה "כי תצא למלחמה .. ונתנו הוי' אלקיך בידך"²⁷⁷, ועד לאופן שמלכתחילה "ונתתי שלום בארץ .. וחרב (אפילו חרב של שלום) לא תעבור בארצכם"²⁷⁸,

עיי"ז ש"בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם"²⁷⁹,

כולל גם אחד מעיקרי התורה, שהעולם כולו, "חוקות שמים וארץ"²⁸⁰, מיוסד ועומד על התורה, והתורה מיוסדת ועומדת על "דבר אל בני ישראל" ו"צו את בני ישראל", כיון ש"מחשבתם של ישראל" קדמה אפילו ל"מחשבתה של תורה", כדאיתא בתנא דבי אליהו²⁸¹: "אני — אליהו הנביא — אומר שמחשבתן של ישראל קדמה לתורה, שנאמר דבר אל בני ישראל צו את בני ישראל" —

ואז יש ליהודי את כל התקיפות, ודי בכך בשביל לנהל את כל העולם באופן שביחד עם הציווי "אל תתגרה" אפילו ב"גוי קטן", תהי' יד ישראל תקיפה,

ויוסיפו בלימוד התורה באופן האמור לעיל (סכ"ח) מדברי

כשמדובר אודות גיבור גדול עם נשק טוב וכו', אין לו מקום להתהלל, עד שיבוא למצב ד"מפתח" לאחר המלחמה.

ועד"ז בכל ענין, שהן אמת שכיון שזהו שנאמר בתורה הרי בודאי שזהו דבר טוב וכו', ובמילא צ"ל לא רק קיום הענין, אלא מתוך שמחה גדולה (כנ"ל (ס"ח) מדברי הרמב"ם), מ"מ, יש ענינים שלכאורה לא ברור ע"פ שו"ע שחייבים לעסוק בהם בהשתדלות הכי גדולה, כך, שבתחילה, במעמד ומצב ד"חוגר", יכולים להיות שאלות והשערות, ויש מקום לסברא לכאן ולסברא לכאן, אבל כשנעשה מעמד ומצב "כמפתח", לאחר שעובר משך זמן ורואים את הפעולות והתוצאות, פירות ופירי פירות, התוצאות של התוצאות — אזי חוסכים את הצורך לסמוך על השערות, כיון שרואים את התוצאות שבאו מענין זה.

יד. ובנוגע לעניננו — בהמשך להמדובר לעיל בנוגע להשתדלות בענין הדלקת נרות שבת:

בנוגע לטהרת המשפחה וכשרות האכילה — קשה לבדוק, להיותם ענינים שנעשים בתוך הבית פנימה, ולא מיד מבחינים אם הדם ובשר כבשרו שנעשה מהמאכל הוא דם ובשר יהודי שנעשה ממאכל כשר, או שבגלל שהי' חסר בכשרות המאכל נחסר ח"ו ביהדות של הגוף וכו' (ובודאי שבעשיית אין מציאות כזו כלל).

אבל בנוגע לנרות שבת קודש, הנה לאחר שבער כבר משך זמן שעוסקים בזה, ישנם כבר ידיעות בנוגע לתוצאות ותוצאי תוצאות — ידיעות מפורטות, שם האדם שם העיר והרחוב ומספר הבית וכו', ובלשון הגמרא¹⁴⁹: "אמר קרא איש הי' (אלמא הוה) בארץ עוץ וגו'", כך, שישנו "מעשה עיקר" ו"בכך" שמוכיח מהות ופעולת הענין.

ויש על זה כמה סיפורים, אשר, אפילו אם הי' מאורע אחד ויחיד, הרי גם ע"י מעשה אחד יכול אדם להכריע את עצמו ואת כל העולם כולו, כמ"ש הרמב"ם בהלכות תשובה¹⁵⁰ (בהמשך וביחד עם עניני עשיית) "צריך כל אדם שיראה עצמו .. וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה"; ועאכו"כ שישנם מקרים רבים כמו הסיפור הבא לקמן.

ויש להביא שתיים-שלוש דוגמאות; והרי עכשיו אפשר כבר לספר

(271) ראה גם תו"מ חצ"ח 182. וש"נ.

(272) ראה פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א.

(273) מאמר אכ"ח ח"ג סכ"ג.

(274) ראה ירושלמי תענית פ"ד סה"ב,

ובקה"ע שם. מגילה פ"ג סה"ו.

(275) בראשית א, א.

(276) ראה בהנסמן בלקו"ש חל"ד ע' 222.

(277) ר"פ תצא.

(278) בחוקותי כו, ו (וראה תענית כב, א"ב).

(279) שם, ג.

(280) ירמ' לג, כה.

(281) ראה בהנסמן בלקו"ש חל"ד ע' 222.

(150) פ"ג ה"ד.

(149) ב"ב טו, א (ובפרש"י).

על זה, כיון שהבית השתנה כבר, ובמילא אין זה באופן שמדברים בעשיית בגנותו של בית זה ח"ו, שהרי הבית הוא בדרגה של "בעל תשובה" על כל ההנהגה הבלתי־רצויה שהיתה פעם, ועכשיו "נעשו לו כזכויות".

טו. ובכן:

מעשה בילדה קטנה בת 5-6 שנים, שהלכה לבית־ספר שאינו דתי בארץ הקודש, ובאה לשם ילדה נוספת וסיפרה שיש ענין של מצות הדלקת נרות שבת קדוש, באמרה, שאע"פ שהיא (המספרת) עדיין לפני בת־מצוה, ועאכו"כ שאלו שלהן היא מספרת זאת הן ילדות בנות 5-6 שנים, או אפילו צעירות יותר, יכולות גם הן — מצד ענין החינוך — לקיים בשליחותו של הקב"ה מצוה זו, ולומר ברכה מסויימת (ואם הן רוצות — ליתן פרוטה לצדקה¹⁵¹), ולהכניס את יום השבת ע"י מצוה זו. כשהילדה הגיעה לביתה וסיפרה זאת לאמה (אינני יודע אם זה הי' ביום חמישי או ששי, או ביום רביעי) — אמרה האם שהיא איננה יודעת מכל זה (להיותה תינוקת שנשבתה בין העכו"ם, כיון שגדלה ונתחנכה במקום שלא ידעו מזה), והיכן נשמע כזה דבר, שהאם, "עקרת הבית", לא תעשה דבר מסויים, ואילו הילדה הקטנה תלמד אותה להנהיג סדרים חדשים בבית!

וכדרך קטנים וקטנות — כמובא בחסידות¹⁵² שתיכף ומיד מתכעס ומתקצף כו' ללא הגבלות — התחילה הילדה לבכות, באמרה, מה איכפת לאמה, בה בשעה שאיננה מבקשת דבר; יש לה (כיון שנתנו לה) פמוט ונר, והיא יודעת מתי זמן הדלקת נרות שבת קודש, והיא יודעת את הברכה (כיון שקיבלה דף שבו נרשמו כל הענינים — שהרי שם לא צריך ללמוד את השפה, כיון שזוהי השפה שבה הם מדברים מקטנותם); היא רק מבקשת רשיון שתוכל לעשות זאת. וכיון שעשתה כזה רעש ("אָ געוואָלד") עם בכיות — אמרה האם, שהיא יכולה לעשות כרצונה, ובלבד שתפסיק לבכות ותניח לה!

ואז היתה הילדה בשמחה גדולה ביותר, ואכן לפני כניסת השבת העמידה את הנר על השולחן שעליו אוכלים, והדליקה אותו ובירכה עליו, והרגישה את עצמה "לעילא ולעילא"! וכיון שאמרו לה שבשבת אסור

לו, ונותן זאת רח"ל לגוי, באמרו ל"גוי" שבו, "אֶל־זר אשר בקרבך"²⁶³, שהוא חזק יותר ממנו, ומזה נמשך ב"עם רב" כפשוטו, בנוגע לגויים שסביבו,

אבל בשעה שזהו "חמך" — יתבונן שהוא מבנ"י שעליהם נאמר²⁶⁴ "בנים אתם להוי' אלקיכם", כך, שבכלל אין מציאות של שאר עמים, ואפילו כשאומרים "בני בכורי ישראל"²⁶⁵, שמזה משמע לכאורה שיש עוד עמים [וכפי שנאמר בשעת מתן תורה: "כי לי כל הארץ", אלא ש"והייתם לי סגולה מכל העמים"²⁶⁶], הרי ישראל הם "בני בכורי"; וכאשר הוא ("ממך") מכיר את האמת, אזי מתקיים כן למטה מעשרה טפחים.

ובידעו שזהו "סוס" אחד ו"רכב" אחד — אזי הדיבור שלו הוא בלשון אחר ובתקיפות אחרת, שכן, אע"פ שישנה ההוראה "אל תתגרה בגוי קטן"²⁶⁷, ועאכו"כ בכמה גויים קטנים, הנה כשיש אצלו התוקף ע"פ תורה, אזי גם כשהדיבור בחיצוניות הוא באופן ששולל הענין ד"תתגרה", מרגיש הצד שכנגד שמתכוונים בתוקף ובאמת, וסוכ"ס תופס שכן היא המציאות, שזהו רק "סוס" אחד ו"רכב" אחד.

לא. ויה"ר שיהי' זה באופן שנאמר בהתחלת הסדרה: "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי" — שזוהי השירה שעלי' ניתנה ההבטחה של תורת אמת ש"לא תשכח מפי זרעו"²⁶⁸ — שצריך לידע ששומעים זאת השמים, ושומעת זאת הארץ וכל אשר בה, ואין הדבר תלוי אלא באיש ישראל, שיאמר בתוקף שכל המציאות של גויים באופן שישנו "עם רב", הרי זה רק "ממך".

וכפי שמצינו במדרש²⁶⁹ "אילו הי' אומות העולם יודעים מה הי' המקדש יפה להם (כמודגש בנוגע לחג הסוכות²⁷⁰), קסטרויות (מבצר ומחנה של אנשי מלחמה) היו מקיפים אותו כדי לשומרו" — דלכאורה אינו מובן: בשביל מה מספר זאת המדרש — הרי גוים לא לומדים מדרש, כך, שהתורה מספרת זאת לבנ"י, אבל לשם מה צריך יהודי לדעת שאילו אוה"ע היו יודעים וכו', מה זה משנה עבורו? — כי, בשעה שיהודי הולך לדבר עם הגוי, צריך ליתן לו להרגיש ולידע שכל מציאותו תלוי' בכך שאצל בנ"י יש ביהמ"ק, ובו מקריבים שבעים פרים.

(267) ראה פסחים ק"ג, א.

(268) וילך לא, כא.

(269) במדבר פ"א, ג (ובפ"י עץ יוסף).

(270) ראה סוכה נה, ב. ועוד.

(263) ראה שבת ק"ה, ב.

(264) פ' ראה יד, א.

(265) שמות ד, כב.

(266) יתרו יט, ה.

(151) ראה קיצושו"ע סע"ה ס"ב. וראה גם (152) ראה תניא רפ"ו. ובכ"מ. תר"מ חפ"א ע' 251. וש"נ.

שיתרצה לו לראות פני המלך" (כדאיתא בגמרא במסכת זבחים²⁵⁴, ורבינו הזקן מבאר בארוכה באגרת התשובה²⁵⁶),

שהקב"ה "יפייס אדמתו ועמו", ויתן לבני כל המצטרך להם באופן של "ריצוי ופיוס" — שכן, בניי באים כביכול בטענה: היתכן?! "עד מתי", ולמה עשה הוי' ככה וכו' וכו', ולכן הקב"ה ירצה ויפייס אותם עוד בסוף אלף הששי שבו עומדים עתה.

ל. ועוד ענין בזה:

כאשר ההתחלה היא מ"אשא אל שמים ידי" — הרי לגבי שמים נחשבת הארץ כגרגיר חרדל (כלשון הידוע²⁵⁷ בחוקרי ישראל מדורות הראשונים), כך, שאין לה תפיסת מקום מצד הענינים גשמיים שבה,

— התפיסת מקום היא רק ש"לא בשמים היא"²⁵⁸, אלא דוקא בארץ יש ענין התורה ומצוותי, ולכן "עיקר שכינה בתחתונים היתה"²⁵⁹, וכן הוא גם עכשיו; אבל מצד הענינים ד"שנותי ברכ חרבי", וכל המשך הדברים בפסוקים שלאח"ז — אין לזה תפיסת מקום כלל לגבי "שמים".

ואז נעשה בדוגמת מ"ש בנוגע למלחמות ישראל בכל דור ודור: "כי תצא למלחמה גו' וראית סוס ורכב עם רב ממך"²⁶⁰, ופירש רש"י (שמזה מובן שזהו פשוטו של מקרא): "בעיני חשובים כולם כסוס אחד .. וכן הוא אומר (בשירת הים²⁶¹) כי בא סוס פרעה", היינו, שהקב"ה אומר ש"ש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים"²⁶² נחשב לגבי כמו "סוס אחד ו"רכב" אחד,

ולכן, אע"פ שגויים טוענים שיש להם ריבוי כלי נשק וריבוי אנשי חיל — יודע יהודי מ"תורת אמת" שזהו רק "סוס ורכב", סוס אחד ורכב אחד,

ומה שיש קס"ד שזה "עם רב" — הרי זה רק "ממד", שמתחיל מזה שיהודי רוצה להשלות את עצמו שזה "עם רב", כיון שהמנין והמדידה שלו היא מצד הכמות בגשמיות, במשקל וכו' וכו'; ועד לאופן שיש אצלו רגש נחיתות, ועי"ז לוקח כח "ממד", מהחוזק שהקב"ה נתן

לגעת בנר, להזיזו מקומו וכו' — הלכה הלך ושוב והזהירה את כל בני הבית שלא יגעו בנר ולא יכבוהו וכו'.

וכאשר האם והאב (אינני יודע אם היו לה גם אחים ואחיות כו') ראו שזה לא דבר נורא ("ס'איז ניט קיין געוואלד...") — הנה ביום ששי שלאחר זה הניחו לה להדליק, ללא רעש, אבל באותה שמחה ולבביות אצלה, שהשפיעה גם על שאר בני-הבית.

ולאחרי שעברו כמה שבתות, הפסיקו להפעיל את הטלוויזי' כל זמן שהנרות דולקים. וכששאלו (האם את האב או האב את האם): מאי האי? השיבו, שאין לזה מקום, בשעה שהנרות דולקים, והילדה הקטנה מהלכת ושרה שזהו שבת קודש; כל זמן שהנרות דולקים עדיין על השולחן, אינו יכול לפעול על עצמו להדליק את הטלוויזי'; ואח"כ צלצל הטלפון, ולא הלך לענות את הטלפון.

ואח"כ התחילה האם לשים לב, שנראה מוזר שנכנסת שכנה או חברה ורואה שדולק נר אחד, והילדה שלה מלאה שמחה שהדליקה נר שבת, באמרה שזהו נר קדוש ויום קדוש וכו', ואילו היא (האם) לבושה בגדי חול... אין לזה מקום כלל! ואז החליטה האם, עקרת הבית: יהי מה — גם היא תתחיל להדליק נרות! וכדרך הנשים — החליפה את בגדה לבגד חשוב ומיוחס שראוי לשבת ויום טוב, ואז כבר לא רצתה להתעסק עם ענינים שיכולים ללכלך ולהכתים את הבגד...

וכאשר התחילה להדליק נרות, לא היתה יכולה לפעול על עצמה לגשת אח"כ לתנור ולהדליק את האש! — זה עתה הדליקה נר של שבת, ואמרה בברכה שזהו "נר של שבת קודש", וא"כ, היתכן שמיד לאח"ז תיגש להכין ארוחת הערב ע"י הדלקת אש וכו'! (כ"ק אדמו"ר שליט"א המשיך בבתי-שחוק:) אבל כיון שאי אפשר לאכול אוכל קר — התחילו להכין "טשאלנט"!!! וכשהתחילו להכין "טשאלנט" — השפיע הדבר גם על הסעודה שלמחר.

וכאמור, עכשיו אפשר לספר את כל הסיפור, כיון שהם כבר בדרגת בעלי תשובה — שהרי כתוצאה מנר אחד שהתחילה להדליק הילדה הקטנה (לאחרי הרעש והבכיות), הנה לאחרי כמה שבועות התחילו להזהר מעניני מלאכה של חול כל זמן שהנר דלק, ואח"כ התחילה גם להדליק נר שבת; וכך התחלף והשתנה כל הבית.

וממה התחיל כל זה? — מנר של שבת, שהודלק אמנם מצד חינוך, אבל עי"ז נעשה לא רק החינוך של ילדה קטנה זו, שכאשר תהי' בת-מצוה אזי תקיים את המצוה בשלימותה, אלא עי"ז "חינכה" את כל

(256) פ"ב. (257) ראה של"ה מח, סע"א. ר"ח שער הענוה פ"ב. וראה צוואת הריב"ש ס"ו. סה"מ תר"ם ח"א ע' שיט. ע' תנב. וש"נ. (258) נצבים ל, יב. וראה ב"מ נט, ב. (259) ראה שהש"ר רפ"ה. סה"מ תשי" ע' 111. (260) פ' שופטים כ, א. (261) בשלח טו, יט. (262) שם יד, ז.

הבית. וכאמור, שאין זה באופן של השערה, אלא יודעים שמה של המשפחה, העיר והרחוב ומספר הבית, ששם אירע מאורע הנ"ל. וכאמור לעיל, שאין זה מקרה יחיד, אלא היו כו"כ מקרים כאלו.

טז. ועד"ז הי' מקרה נוסף, אלא ששם הי' הדבר מצד תנועה הפכית:

עקרת הבית היתה מדליקה נרות שבת קודש, אבל היא היתה עושה זאת לאחר שהבעל הי' חוזר מהעסק. וכיון שהעסק הי' מסתיים בשעה חמש (במקום שבו אירע מאורע זה, בחוץ לארץ, באנגליה), ללא שינוי בין קיץ לחורף, שהרי אין זה נוגע לעסק שצריך להתנהל באופן ד"לא ישבותו"¹⁵³, וע"פ החוק או המנהג מסתיים תמיד בשעה חמש — נקבע אצלה הסדר שהיתה מדליקה נרות בשעה שש (לאחרי שהבעל סיים את העסק וחזר הביתה והחליף בגדיו כו'), ואח"כ הי' הבעל עורך קידוש, ואוכלים סעודת שבת (בלשונה: "סאָפער").

ובפעם הראשונה שהילדה הגיע מבית-הספר ואמרה שאע"פ שהיא רק בת ארבע, חמש או שש שנים, ברצונה ג"כ לקיים מצות הדלקת נר שבת, היתה אמה מרוצה ביותר, בראותה שיש לילדה הבנה יתירה, והיא הולכת אחר הנהגת אמה, וכך תציית לה גם בענינים אחרים.

אבל כשהגיע זמן החורף והימים נעשו קצרים, חזרה הילדה מבית-הספר והרעישא שאינה יכולה להמתין עד שעה שש, כיון שאז אסור להדליק נרות. וכשאמרה לה אמה: מה פירוש "אסור" — הרי אבא נמצא עדיין בעסק? השיבה הילדה: אבא כאן או אבא שם — זהו שבת קודש! אמרו לי — מי שנתן לה את הפמוט עם רשימת הוראות כיצד ומתי להדליק את הנרות — שזה חייב להיות לכל-הפחות כך וכך דקות לפני שקיעת החמה, ובמילא, בימי הקיץ יכולים להדליק קצת או הרבה יותר מוקדם, אבל בימי החורף חייבים להזהר להדליק לפני שקיעת החמה! וכאשר אמרה לה אמה: ברצונך לשנות את ההנהגה שלי? השיבה הילדה: אינני רוצה לשנות אותך; רק תניחי לי להדליק בזמן המותר. ואכן הילדה הדליקה בזמן המותר.

וכאשר האב חזר אח"כ מהעסק וראה שדולק נר אחד, נעשה מבולבל: היתכן שהבת הדליקה בזמן, ולא אמה, עקרת-הבית?! וכך נתעוררה שקלא וטריא שלימה. ועכ"פ, לאחר זמן קצר שינתה הבת את אמה, והתחילו להדליק נרות בעתה ובזמנה.

ועד כדי כך, שאלו שצריכים להנהיג, לא זו בלבד שאינם מנהיגים, אלא רצונם לפגוע ח"ו בשלימות הארץ ושלימות התורה ושלימות העם וכו' וכו', שאין להאריך בזה בעשי"ת.

כט. ועל זה אומר הקב"ה: "כי אשא אל שמים ידי", שזהו"ע של שבועה; וכיון שיש שבועה — הנה גם אם יש מי שאינו רוצה בכך ויש לו טענות וכו', אי אפשר לשנות זאת ("ס'איז פאַרפּאַלן"), וכדברי הגמרא במסכת ב"ב²⁴⁷ שהקב"ה אומר: "עכשיו שנשבועתי מי מפר לי"!

היחיד שיכול להיות "מפר לי" — הרי זה רבה בר בר חנה²⁴⁸ ודכוותי', אבל, ברור הדבר, ש"מאן מלכא רבנן"²⁴⁹, לא רק שלא יפרו שבועה זו, אלא אדרבה: הם עוד יחזקו אותה.

ובפרט שזוהי שבועה על דעת רבים²⁵⁰, וקשורה עם הצלת רבים; והרי אם שבועה שהיא לצורך קיום מצוה אין להפר, עאכ"כ שבועה שקשורה עם פיקוח נפשות ברוחניות, ביחד עם פיקוח נפשות בגשמיות, הרי בודאי שכאשר "אשא אל שמים ידי", אזי תקויים השבועה,

ותקויים באופן שנאמר בהמשך הכתוב: "ואמרתי חי אנכי לעולם" — לפי ב' הפירושים ב"עולם" (ע"פ פשוטו של מקרא, כמבואר בכמה ממפרשי התנ"ך²⁵¹), הן הפירוש שקאי על הגבלת הזמן, היינו, לא יותר מאוחר, דכיון ש"כלו כל הקיצין"²⁵², הרי זה הזמן שצ"ל "קץ שם לחושך"²⁵³ כפשוטו, והן הפירוש שקאי על מקום, היינו, שזה יהי' בעולם כפשוטו, בעוה"ז התחתון שאין תחתון למטה הימנו.

ויקויים גם מ"ש "וכפר אדמתו עמו", כפירוש רש"י (בפשוטו של מקרא ל"בן חמש למקרא") ש"וכפר" הוא "לשון ריצוי ופיוס",

והיינו, שאין הכוונה שבנ"י זקוקים עדיין לענין של כפרה ח"ו — שהרי יסורי הגלות וחושך הגלות עם המלעיגים וכו' העבירו וקינחו כבר מזמן את כל הענינים הבלתי-רצויים, כך, שהיתה כבר לא רק כפרה באופן ד"מקופיא"²⁵⁴, אלא גם כפרה בדוגמת קרבן עולה (לאחרי שכבר הקריב קרבן חטאת) שפועל "ונרצה לו"²⁵⁵, כמי ש"שולח דורון ומנחה לפניו

(251) ראה גם סה"מ תש"ח ריש ע' 160.

וש"נ.

(252) סנהדרין צז, ב.

(253) איוב כח, ג.

(254) ראה זבחים ז, ב.

(255) ויקרא א, ד. פרש"י שם ה, ח.

(247) עד, א.

(248) ראה ב"ב שם.

(249) ראה גיטין סב, סע"א. זח"ג רנג, ב.

(ברע"מ).

(250) ראה רמב"ם הל' שבועות פ"ו ה"ח.

טושו"ע יו"ד סרכ"ח סכ"א.

ועוד זאת — בנוגע לענין הזמן:

במאמר "ברוך המקום ברוך הוא שחישב את הקץ לעשות"²³⁵, פירש פעם רבינו נשיאנו²³⁶, שצריך להודות להקב"ה על כך שעשה חשבון בנוגע למשך זמן הגלות, ומיד כשהגיע הקץ — לא עיכבן אפילו כהרף עין (כלשון המכילתא²³⁷), כי, מצד החביבות הגדולה ביותר שיש למעלה מעבודת ישראל בזמן הגלות, שעומדים בכל הקשיים, ומתוך המיצר (ובלשון המשנה²³⁸: "מעוני") לומדים תורה ומקיימים מצוות, ומבלי הבט על כך שישנם "מלעיגים", מקיימים את הציווי "אל יבוש מפני המלעיגים"²³⁹ — ה' הגלות יכול להמשך ח"ו גם לאחר הקץ; ועל זה אומרים "ברוך המקום ברוך הוא שחישב את הקץ לעשות", שבבוא ה"קץ", ויתר הקב"ה על ה"נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני"²⁴⁰ מתוך המיצר והדוחק, וגאל אותם מהגלות.

ואם כך ה' בדורות שעליהם אמרו²⁴¹ "ראשונים כמלאכים" — עאכו"כ בדורותנו,

וכידוע פירוש רבינו הזקן²⁴² במ"ש²⁴³ "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", שעיקר הענווה היתה בפרט לגבי הדור של עקבתא דמשיחא, בראותו שאינם ה"ראשונים כמלאכים", ואפילו לא כהדרגא השני²⁴¹: "בני אנשים" וכו', ולאידך גיסא, נתגבר יותר קושי וחושך הגלות,

ועד ש"שמים חושך לאור"²⁴⁴, שאומרים על גלות שאין למטה הימנו שזוהי "אתחלתא דגאולה"²⁴⁵, וכבר אוחזים באמצע, וצריכים רק לסיים את ה"שיריים" — בה בשעה שאף פעם לא ראו איך שה"שבעים זאבים" עומדים כ"כ מסביב ל"כבשה אחת"²⁴⁶ כפי שרואים בשנים הכי אחרונות, וכפי שרואים רח"ל במשך החדשים האחרונים ובשבועות האחרונים עוד יותר,

(235) נוסח הגש"פ.
(236) ראה סה"מ תרצ"א ע' רנט. וש"נ.
(237) בא יב, מא"מב.
(238) אבות פ"ד מ"ט.
(239) ראה שו"ע אדה"ז או"ח בתחלתו.
(240) תו"כ ופרש"י ויקרא א, ט. ספרי
(241) פ"י, יא. פס"ר פ"ט.
(242) בלקו"ש חט"ו ע' 281 הערה 14.
(243) תו"מ חע"ט ע' 285. וש"נ.
(244) ישע"ה, כ.
(245) ראה גם
(246) ראה תנחומא תולדות ה. אסת"ר

וכאן רואים את הדבר בקצה השני — שיכולים לחשוב שמקיימים מצוה בהידור, שבשביל "שלום בית" עושים זאת בנוכחות בעל-הבית, בהיותו כבר באווירה של שבת ("א שבת'דיקער") וכו', ועי"ז נגרם רח"ל ענין הפכי — דבר (שקשור עם עונש) חמור ביותר; ומי תיקן זאת, ובאופן שמחזיק מעמד עד היום הזה? — דוקא ילדה קטנה שבאה ושינתה זאת!

יז. ובכן: מדוגמאות הנ"ל רואים שאין מקום לכל החששות שחששו מי יודע מה יצא מזה, ומה גם שזהו רק ענין של חינוך — שהרי לכל לראש, אסור לשחק עם ענין של חינוך, ואדרבה: זהו היסוד שעליו עומד כל ההמשך ד"גם כי יזקין לא יסור ממנה", שכדי להבטיח את המעמד ומצב ד"כי יזקין", יש להתחיל בזמן ובתקופה שצ"ל ענין החינוך — "חנוך לנער"¹⁵⁴; ובפרט ע"פ המסופר לעיל, שראו בפועל, שילדה קטנה שקיימה מצוה מצד חינוך — "חינכה" את האבות והאמהות עם האחים והאחיות, והעמידה אותם על שמירת "דרך הוי" לעשות צדקה ומשפט"¹⁵⁵.

וכאמור לעיל שעד"ז ישנם עוד כו"כ דוגמאות; וכל זה מורה מהות הענין, וכיצד הענין ד"מצוה גוררת מצוה" אינו רק ענין שמופיע בסידור בפרקי אבות, במשניות וכו'¹⁴¹, אלא זהו ענין שיכולים לראותו במוחש.

ולא צריך לחפש רחוק; כשיחקרו וידרשו בשכונת שבה עסקו בנוגע לענינים של מצוות — יראו כיצד מצוה אחת מביאה אחרי" כו"כ מצוות.

ובפרט מצוות שמתחילים בקטנים או בקטנות; והרי חיים אנו בדור שאודותיו נאמר בגמרא בסוף סוטה¹⁵⁶: "בת קמה באמה כלה בחמותה", ו"נערים פני זקנים ילבינו", וכפי שרואים בצד דלעומת-זה שילדים לא מתחשבים עם ההורים, ובמילא יכולים לנצל (ואכן מנצלים) זאת לטוב, בצד הקדושה, שילדים לא מתחשבים עם החפשויות של ההורים שהיתה בעבר, ועושים זאת בתקיפות, ביחד עם קיום הציווי "כבד את אביך ואת אמך"¹⁵⁷, בענינים שאינם שייכים לקיום המצוות ע"פ שו"ע, וסוכ"ס הנה מזה ש"בת קמה באמה", משתנות האמהות להיות יותר דתיות, ועי"ז משנים את כל הבית; ועד"ז בענין "נערים פני זקנים ילבינו".

(156) ראה גם תו"מ חפ"א ס"ע 72. וש"נ.
(157) יתרו כ, ב.

(154) משלי כב, ו.
(155) וירא יח, יט.

ועפ"ז מתרצים בספרי מוסר בנוגע לסדר הכתוב¹⁵⁸ "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" — דלכאורה, בטבע הדברים, מתאים וקל יותר הענין ד"לב בנים על אבותם", שהבנים יהיו דתיים כמו האבות, כך, שהכתוב הי' צריך לומר תחילה ענין זה, ואח"כ להוסיף חידוש גדול יותר, שבמקרה יוצא מן הכלל להיפך, יהי' גם הענין ד"והשיב לב אבות על בנים" — כיון שבעקבות דמשיחא הסדר בריבוי בתים שלכל לראש יהי' הענין ד"והשיב אבות על בנים", כפירוש רש"י: "על ידי בנים" [ומובן שאין כוונת הכתוב דוקא "בנים" ולא בנות, אלא "בנים" היינו ילדים, בנים וגם בנות], ונוסף לזה יש גם בתים שבהם הרי זה באופן ד"לב בנים על אבותם".

ויה"ר שבקרוב ממש יקויים כפשוטו היעוד "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם", ע"י אליהו הנביא¹⁵⁹, "מבשר טוב" ¹⁶⁰ — ביאת משיח צדקנו, ובקרוב ממש, ובשמחה ובטוב לבב. [כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן את הניגון "האדרת האמונה"].

* * *

יח. המשך ההדרן — הסברת הענין דזדונות נעשו כזכיות שהוא בדוגמת הכנה והכשרה למצוה — נכלל לעיל ס"ב.

יט. ומכאן באים לענין המדובר לעיל¹⁶¹ בנוגע לחינוך, ועכ"פ בקצרה:

ישנו כלל¹⁶² שמצות חינוך מוטלת בעיקר על האב, כפי שמאריך בזה רבינו הזקן בהלכות שבת¹⁶³ בשייכות לקטן בנוגע לשבת, ומביא כמה פרטים בנוגע לחינוך בכלל, וכן הכלל שחינוך מוטל על האב.

אך מצינו בשל"ה (בשער האותיות¹⁶⁴), שלא זו בלבד שיש חינוך ע"י האם, ובפרט כשהילד הוא בגיל ש"צריך לאמו"¹⁶⁵, "כבר שית כבר שבע"¹⁶⁶, אלא יתירה מזה: "הנשים מצוות על תוכחת בניהם כמו האב, ויותר מהם, מטעם שהם פנויות ומצויות יותר בבית", משא"כ האב,

(158) מלאכי בסופו.

(159) שם, כג.

(160) ישע"י נב, ז.

(161) שיחת ש"פ נצו"י תשל"ה סכ"ד

(162) (תו"מ חפ"א ע' 397).

(163) ראה אנציק' תלמודית (כרך טז) ערך

והננסמן שם.

חנוך ס"ב (ע' קסה). וש"נ.

כו", משא"כ התהוות כל הנמצאים שנמצאו מה"מצוי ראשון" היא באופן ש"לעולם הוי" דברך נצב בשמים"²¹⁹, כפי שמביא²²⁰ פי' הבעש"ט ש"לעולם" צריכים עשרה המאמרות ("דברך") להיות נצבים בשמים ובארץ ובכל הנבראים כמו שהיו בשעת הבריאה, דכיון שהבריאה היא יש מאין, הרי זה צ"ל באופן ד"המחדש בטובו בכל יום תמיד (בכל רגע) מעשה בראשית"²²¹, כדי לעשות מה"אין" — "יש" (וכפי שהרמב"ם מאריך בזה יותר במורה נבוכים²²², כמשנ"ת בארוכה במק"א²²³).

וזהו מ"ש "ואמרת חי אנכי לעולם" — שהדיוק בזה, שהענין ד"חי אנכי" [כפי שר' נסים גאון מאריך בפירושו דברי הגמרא במסכת ברכות²²⁴ "שאמר לו הקב"ה למשה משה החייתני כו"י"] יומשך "לעולם", בעוה"ז, למטה מעשרה טפחים, בכל עניני העולם.

ואז — "וישמע גו' וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים"²²⁵ את כל מה שנעשה עם בני, בעבר ובהווה, וגם מה שרוצים לעשות בעתיד, רח"ל, כמ"ש²²⁶ "עוצו עצה ותופר", והיינו, לא רק "וישמע", ולא רק "וירא", אלא לאח"ז נעשה גם "וידע אלקים", כפי שמדייקים מפרשי לשון הקודש, מפרשי החומש, ש"וידע" אינה סתם ידיעה בעלמא, אלא באופן "שנתן עליהם לב"²²⁷, ועד לתקיעת המחשבה בחוץ (כלשון רבינו הזקן בתניא²²⁸), היינו, שלא זו בלבד שהדבר הגיע לידיעתו, אלא זהו באופן ש"ארדה נא ואראה"²²⁹, כפי שצריך להיות אצל "דיין" ש"עיניו רואות"²³⁰, וכך צריך הקב"ה לירד ולראות את עני ישראל וכל צרותם, ועד לאופן ש"בכל צרתם לו צר"²³¹, שכאשר "גלו לאדום" אזי "שכינה עמהם", וכאשר בני יוצאים מהגלות, הרי זה באופן ד"והוצאתי אתכם"²³² — "והוצאתי אתכם"²³³, היינו, שהקב"ה יוצא מהגלות יחד עמהם (כמבואר בארוכה בגמרא ובמדרש²³⁴).

(219) שם קיט, פט.

(220) שם פ"א.

(221) נוסח ברכת "יוצר" בברכות ק"ש

(222) ח"א ספס"ט.

(223) ראה גם אג"ק חכ"ח ס"ע לט ואילך

— בהערה ד"ה ותומשך. תו"מ חפ"א ע' 366

הערה 13.

(224) לב, א. הובא ונתבאר בד"ה ראו

עתה כי אני דש"פ האזינו שבסה"מ תרפ"ד

ס"ע שמב ואילך. ועוד.

(225) שמות ב, כד"כה.

(226) ישע"י ח, יו"ד.

(227) פרש"י עה"פ.

(228) ספ"ג.

(229) וירא יח, כא ובפרש"י.

(230) סנהדרין ו, סע"ב. וש"נ.

(231) ישע"י סג, ט.

(232) וראה גם אג"ק ח"ל ס"ע קג ואילך. תו"מ

חנ"ט ריש ע' 205.

(233) מגילה כט, א. ספרי ס"פ מסעי.

ומה שישנם ענינים בלתי-רצויים — הנה על זה ישנה טענת הרמב"ם⁵¹, שאין זה אלא ש"תקפו יצרו", ואילו הוא בעצמו, "מאחר שהוא רוצה להיות מִישראל, רוצה הוא לעשות כל המצות וכו'"; וכיון שהתורה אומרת כך, הרי אפילו אם המציאות היתה אחרת, אזי היתה משתנה המציאות, ועאכ"כ כשהתורה מספרת שזוהי המציאות והטבע של כל אחד מִישראל!].

ואעפ"כ מתחיל הכתוב: "כי אשא אל שמים ידי", שזהו ענין של שבועה דוקא.

ועד"ז אינו מובן המשך הכתוב "ואמרתי חי אנכי לעולם", כפירוש רש"י "לשון שבועה הוא" — דלכאורה מה מוסיף הדבר בענין ד"שנותי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי" (ככל אריכות הדברים), והרי גם אילו הי' נאמר רק "אם שנותי ברק חרבי וגו'", הי' מובן שכך יהי' בכל התוקף, ובפרט לאחר ההקדמה ד"אשא אל שמים ידי", בשבועה.

כח. והביאור בזה — כמשנת"ל עכ"פ בקיצור ובנקודה:

הדיוק בכתוב הוא — "ואמרתי חי אנכי לעולם", ועד"מ²¹⁶ "ואמת הוי' לעולם", והיינו, שנוסף על מ"ש הרמב"ם בתחילת ספרו בהלכות יסודי התורה שישנו ה"מצוי ראשון" ש"הוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים .. לא נמצאו אלא מאמתת המצאו", יש צורך להוסיף ולהבהיר שאין זה באופן ש"רם על כל גויים הוי'";²¹⁷ שהקב"ה נשאר ברקיע השביעי, ואילו העולם למטה מתנהל ע"י הכוכבים ומזלות (כפי שהרמב"ם מאריך בהתחלת הלכות עבודה זרה אודות הטעות שהיתה בימי אנוש), אלא באופן ש"חי אנכי לעולם", וכפי שממשיך אח"כ ש"אם .. הוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות", היינו, שאם תנטל מציאותו של הקב"ה מהעולם, אזי תתבטל כל המציאות.

והענין בזה:

אי אפשר לומר ש"רם על כל גויים הוי'", שלאחרי שהקב"ה ברא את העולם ה"ה נמצא ברקיע (ברקיע השביעי ולמעלה יותר) — כפי שמאריך רבינו הזקן בשער היחוד והאמונה²¹⁸ שאין זה כמו "מעשה אדם ותחבולותיו, שהוא יש מיש, רק שמשנה הצורה והתמונה מתמונת חתיכת כסף לתמונת כלי" (שמגולם כסף עושה כלי כסף), ו"שוב אין הכלי צריך לידי הצורך, כי אף שידי מסולקות הימנו והולך לו בשוק, הכלי קיים

(216) תהלים קיז, ב.

(217) שם קיג, ד.

הבעל, שהוא טרוד וכו' וכו' — כפי שכ"ק אדנ"ע (אביו של כ"ק מו"ח אדמו"ר) מביא (בתוספת ביאור בזה) בצוואה ד"חנוך לנער"¹⁶⁷ (שכבר נדפסה), בכתבו באריכות גדולה ביותר לזוגתו, שתדע גודל ענין החינוך שנמצא בידי' ובאחריותה וכו'.

ועל זה שואלים¹⁶⁸, שלכאורה יש כאן שני הפכים — שמ"ש בשל"ה הוא היפך הפס"ד בגמרא ובשו"ע?!

כ. ועד"ז מצינו בנוגע לתלמוד תורה (שכנגד כולם¹⁶⁹):

ישנו כלל בש"ס שהחיוב דלימוד התורה הוא "ושננתם לבניך"¹⁷⁰, ואילו אשה אינה מחוייבת בלימוד התורה¹⁷¹. ועד שיש צורך לחפש "נשים במאי זכין — באקרוי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן"¹⁷².

ואעפ"כ, מצווים לאשה שבהתחלת היום תברך ברכת התורה — כהשקו"ט בזה בראשונים ואחרונים¹⁷³, עד למגן אברהם ושו"ע אדה"ז¹⁷⁴, והמסקנא היא ש"נשים מברכות ברכת התורה שהרי חייבות ללמוד מצות שלהן",

— וכנ"ל (ס"ט) מדברי רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה שנשים צריכות לידע דיני התורה של כל כל מצות לא תעשה וכל מצות עשה שאין הזמן גרמא [ויש גם כמה מצוות עשה שהזמן גרמא שנשים חייבות בהם, כמו קידוש היום, ד"אמר קרא¹⁷⁵ זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה"¹⁷⁶, וכן אכילת מצה, "שנאמר¹⁷⁷ לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, כל שישנו בבל תאכל חמץ, ישנו באכילת מצה, והני נשי נמי הואיל וישנן בבל תאכל חמץ ישנן בקום אכול מצה"¹⁷⁸], וכאמור כמ"פ¹⁷⁹ (אף שלא מתאים לומר זאת בעשי"ת): הלוואי שכל האנשים היו בקיאים בכל ההלכות שמונה רבינו הזקן בנוגע לחיוב של הנשים] —

(167) ס"ע 34 ואילך.

(173) ראה גם לקו"ש ח"יד ע' 37 ואילך.

(168) ראה גם מכתב כ"א אד"ש תשכ"ה

ע' 149 ואילך. וש"נ.

(אג"ק מילואים). התוועדות תשמ"ז ח"ג

(174) אור"ח סוסמ"ז. וש"נ.

ריש ע' 432. תשמ"ח ח"ג ס"ע 508 ואילך.

(175) יתרו כ, ח. ואתחנן ה, יב.

תשנ"ג ח"ג ע' 171. ועוד.

(176) ברכות כ, ב. וש"נ.

(169) פאה פ"א מ"א.

(177) פ' ראה טז, ג.

(170) ואתחנן ו, ז.

(178) פסחים מג, ריש ע"ב. וש"נ.

(171) קידושין כט, ב. לד, א.

(179) ראה גם תו"מ ח"ס ע' 404. חע"ט

(172) ברכות יז, סע"א. וש"נ.

ריש ע' 371.

כך, שזהו לא רק ע"פ ספרי מוסר ואגדה, אלא זהו דין בשו"ע, ויתירה מזה, כן הוא "מנהג ישראל תורה הוא"¹⁸⁰, ובפרט ע"פ הידוע תשובת הרשב"א¹⁸¹ (שהובאה בכ"מ¹⁸²) שאין מבטלים מנהג נשים זקנות בישראל, גם אם יש למצוא לכאורה כו"כ טעמים לשנות או לבטלו וכו'. ולהעיר, שלכאורה אפשר לומר בזה כמה אופנים: לימוד הנשים הוא בדוגמת ההכנה ד"ואספת דגנך ותירושך ויצהרך"¹⁸³ כדי שלאח"ז יוכלו לקיים מצות חלה או מצות הפרשת תרומות ומעשרות וכו'; ובדרגא נעלית יותר — בדוגמת "מכשירי מצוה" (ולא דבר הרשות ח"ו); ודרגא נעלית עוד יותר — בדוגמת "עבודה שאינה תמה" שגם היא נעשית עבודה, כמדובר לעיל (ס"ב).

ובדוגמא שמצינו גבי ברכת נישואין שאין מברכים "שהחיינו", שא' הטעמים לזה, לפי ששלימות קיום המצוה היא רק לאחר שנעשה קיום מצות "פרו ורבו"¹⁸⁴, ואעפ"כ, ענין הנישואין הוא מצוה.

אבל באמת אי אפשר לומר שלימוד התורה אצל נשים ובנות הו"ע של "מכשירי מצוה" — כיון שעל "מכשירי מצוה" אי אפשר לברך ברכת המצוה, והרי על לימוד התורה מברכות הנשים ברכת התורה, ובפרט שמברכות באותו נוסח שמברך הבעל והבן וכו'.

ומזה מוכח, שאף שמלכתחילה מצד עצם ענין לימוד התורה אין חיוב על הנשים, מ"מ, לאחר שיש להן חיוב ללמוד בתור הכנה לקיום המצוה, הרי זה נכלל גם בגדר מצות לימוד התורה, ולכן חייבות לברך ברכת התורה — לא בתור הכנה לקיום מצוה, אלא הברכה היא על מצות לימוד התורה עצמה.

וכמדובר פעם בארוכה¹⁷³ הנפק"מ בזה (כדרכו של הגאון הרגצ'ובי למצוא בכל ענין "מאי בינייהו"¹⁸⁵) — בנוגע ללימוד באופן ד"יגדיל תורה ויאדיר¹⁸⁶, לאחר ידיעת כל התורה כולה:

בנוגע למצות תלמוד תורה מאריך רבינו הזקן בקונטרס אחרון¹⁸⁷ שיש בזה ב' מצוות: (א) לידע את המעשה אשר יעשון, "גדול תלמוד

(180) ראה תוד"ה נפסל — מנחות כ, ב.
מהרי"ל — הובא ברמ"א יו"ד ששע"ו ס"ד.
מנהגים ישנים מדורא ע' 153. שו"ע אדה"ז
או"ח סוסק"פ. סת"ב ס"א. סתנ"ב ס"ד.
סתצ"ד סט"ז. ועוד.
(181) ח"א ס"ט.
(182) שו"ת השיב משה סי"ג.
(183) ראה לעיל הערה 37.
(184) ראה תו"מ חפ"א ס"ע 238. וש"נ.
(185) ראה גם שיחת וא"ו תשרי תשל"א
הערה 28 (תו"מ חס"ב ע' 51). וש"נ.
(186) ישע"י מב, כא. וראה חולין סו, ב.
וש"נ.
(187) ה"ל ת"ת פ"ג.

חומש של יום הששי, שמתחיל "כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם"²⁰⁹, ומסיים "וכפר אדמתו עמו"²¹⁰, ובינתיים מסופר איך שהקב"ה יעמוד לצדם של בני"ג בגלל כל מה שעשו להם: "אם שנותי ברק חרבי וגו'"²¹¹, ככל הפרטים שבזה.

כז. הפירוש הפשוט (ובפרט ע"פ מדרשי חז"ל) במ"ש "כי אשא אל שמים ידי" — שזהו ענין של שבועה ("אשא ידי אל עצמי בשבועה"²¹²). ולכאורה אינו מובן בפשוטו של מקרא: מהו הצורך כאן בשבועה — בה בשעה שמדובר אודות הענין ד"אם שנותי ברק חרבי וגו'" עד "וכפר אדמתו עמו", בגלל כל מה שעשו אוה"ע לבנ"י, שיש בו תביעה צודקת [ע"ד האמור לעיל (סכ"ה) בענין "הרחוקים מצדקה" ש"נזונין בזרוע", אלא שאעפ"כ מבקשים בתורת צדקה], כך, שעל זה אין צורך בענין של שבועה?!

בשלמא בנוגע לבשר ודם אפשר לומר שענין השבועה הוא כדי לבטל התנגדות של מישהו אחר — בדוגמא שמצינו בשבועה שהשביע יעקב אבינו את יוסף, כיון שבלאה"כ לא הי' פרעה מניחו לעשות זאת, ורק בשמעו שהוא מושבע מיעקב אביו, הניחו לקיים ציווי יעקב²¹³; אבל בנוגע להקב"ה אין צורך להבהיר זאת, שהרי "מי¹³¹ יאמר לו מה תעשה"!

ובנוגע לעצם הענין אם אכן צ"ל "וכפר אדמתו עמו" או ח"ו לא — הנה לאחר המוזכר בפסוקים שבינתיים אודות כל מה שעשו לבנ"י, הרי כמה שהקב"ה יפרע מהם (כמבואר בפרשה), הלואי שיספיק עבור כל מה שעבר על בני"י!

[וכידוע הדוגמא שמביא רבינו הזקן²¹⁴, ש"מצינו בנבוכדנצר בשביל שהלך ג' פסיעות לכבוד השי"ת [שכאשר בלאדן שלח אגרת שנכתבה בנוסח שאינו מתאים לכבודו של הקב"ה, הלך נבוכדנצר ג' פסיעות כדי לתקן את הנוסח ולהעמיד את כבודו של הקב"ה במקומו], פסקו לו מלוכה על כל העולם ("מולך בכיפה"²¹⁵) ולזרעו אחריו עד ג' דורות", ומסיים רבינו הזקן: "ואין לך אדם מישראל שלא כיבד המקום בכך, וכל טוב עוה"ז כדאי הוא לו"!

לקמן ע' 88 ואילך.
(213) ויחי נ, ו ובפרש"י.
(214) תו"א מקץ לא, ג. וש"נ.
(215) מגילה יא, סע"א.

(209) לב, מ.
(210) שם, מג.
(211) שם, מא.
(212) פרש"י עה"פ. — נתבאר בהתוועדות שלאח"ז (שיחת ש"פ האזינו ס"ח ואילך —

והרי אפילו כשהקב"ה הוא "בהמצאו" ו"בהיותו קרוב" יש לבקש ממנו באופן ש"לך הוי' הצדקה"¹⁹⁹, והיינו, שאפילו "הרחוקים מצדקה"²⁰⁰, כיון שיכולים לדרוש מהקב"ה "בזרוע" (כדאיתא בגמרא²⁰¹), טוב יותר²⁰² (מפני כמה טעמים) שיבקשו מצד ה"צדקה" של "לך הוי' הצדקה",

וכך היא מדתו של הקב"ה, ש"במדה שאדם מודד בה מודדין לו"²⁰³ — שעי"ז שמהדר בקיום מצות הצדקה, ומרבה בזה, הן בכמות והן באיכות, בסבר פנים יפות, כהדין בשו"ע²⁰⁴, ועוד לפנים משורת הדין — הרי זה מגדיל ומרחיב וממהר עוד יותר את השפעת ברכת ה' באופן ד"לך הוי' הצדקה",

ועד שגם הקב"ה נותן בסבר פנים יפות, ובמילא הרי זה באופן ש"כל הנותן בעין יפה נותן"²⁰⁵ (כהפסק בשו"ע חו"מ²⁰⁶ שכיון ש"בעין יפה נותן", הרי זה כולל את ה"בית" וה"עלי" עם כל הפרטים הקשורים בזה),

ועד שנמשך למטה מעשרה טפחים — בברכה כפשוטה, בבני חיי ומזוני ריוח, לשנה טובה ומתוקה בכל הפרטים.

(ואח"כ אמר:) מסתמא יחלקו את הפתקאות, כרגיל, וכל אחד יתן כפי נדבת לבו הטהור, וכאמור, כל המרבה הרי זה משובח.

* * *

כו. נזכר בקיצור בהתוועדות הקודמת של ערב ר"ה²⁰⁷ (שהיתה גם בליל אור לו' ערב שבת קודש) אודות השיעור חומש של יום הששי (שלומדים ע"פ תקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו) — מששי עד שביעי בפרשת האזינו.

וע"פ האמור כמ"פ, שבקדושה, ובפרט בתורה, כוללים התחילה והסוף את כל מה שבינתיים, וכפי שמצינו בכ"מ, גם בתורה כפשוטה, שמקשרים את התחילה עם הסוף, וכהלשון בספר יצירה²⁰⁸: "נעוץ סופן בתחילתן ותחילתן בסופן" — הנה עד"ז גם בענינו, בנוגע לשיעור

199) דניאל ט, ז.
200) ישעי' מו, יב.
201) ברכות יז, ב.
202) ראה ספרי ופרש"י ר"פ ואתחנן.
203) נתבאר בלקו"ש חכ"ד ע' 28 ואילך. וש"נ.
204) יו"ד סרמ"ט ס"ג.
205) ראה ב"ב נג, רע"א. וש"נ.
206) ראה סרמ"ו ס"ו.
207) ס"ה (תו"מ חפ"א ע' 424).
208) פ"א מ"ז.

שמביא לידי מעשה¹⁸⁸, (ב) גם לאחר שידוע כבר כל התורה כולה, ישנה מצות לימוד התורה — לשם לימוד תורה, היינו, לא לשם ידיעת התורה, אלא לימוד התורה כשלעצמו (וכפי שמבאר שם חילוקי הגדרים של ב' אופני לימוד הנ"ל).

ובכן: אשה שכבר למדה את כל הלכות התורה שצריכה לידע — נשאלת השאלה האם היא שייכת גם לעצם הענין דלימוד התורה (לא רק מצד ידיעת התורה), שענין זה נתפרש רק גבי זכרים, ובזה יש מקום לשקו"ט ולומר שאעפ"כ שייך ענין זה גם לנשים.

כא. ומזה מובן גם בנוגע לענין החינוך:

ע"ד שמצינו במצות לימוד התורה, שמצד עצם הענין דלימוד התורה אין חיוב על הנשים, ואעפ"כ נשים מברכות ברכת התורה בפשטות, לפי שלימודן נעשה גדר במצות תלמוד תורה — יובן גם ההסבר בדברי השל"ה, שאין זה בסתירה ח"ו לפס"ד בשו"ע, כי, מצות חינוך מצד עצמה הוטלה אמנם על האב, אבל כיון שבגלל שהאב טרוד בפרנסתו מתעסקת האם בחינוך, נמצא שבפועל תלוי החינוך באשה.

ועד שפעולתן בענין החינוך היא לא רק הכנה למצוה, כמו "מכשירי מצוה", או בדוגמת דברי רשות שעושים בתור הכנה כדי לעבוד את ה', עי"ז ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"¹⁸⁹ או "בכל דרכיך דעהו"¹⁹⁰, אלא ניתוסף בזה תוקף כל כך שנעשה גדר של מצות חינוך מעיקרו, ועד ש"הנשים מצוות על תוכחת בניהם כמו האב, ויותר מהם".

כב. וזוהי נקודת הענין שבא בהמשך להאמור לעיל (ס"ב) אודות נקודת ההסברה כיצד אפשר שמ"זדונות" יהיו "זכיות", כיון שזהו ענין של הכנה והכשר כו';

אבל החילוק הוא — ששם מדובר אודות ענין של עבירה שאסור לעשותה, ו"האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו כו"¹⁹¹, ובפרט ע"פ ההסבר של רבינו הזקן¹⁹² שזהו "כמשל האוחז בראשו של מלך ומורידו למטה וטומן פניו בתוך כו' שאין לך עלבון גדול מזה, אפילו עושה כן לפי שעה",

משא"כ בדבר הרשות, ועאכ"כ בענין של חינוך בנים ובנות וכו' — בודאי שלאחרי שנעשה מעמד ומצב שהחינוך ניתן ע"י נשים, הרי

190) משלי ג, ו.

188) קידושין מ, ב. וש"נ.

189) אבות פ"ב מ"ב.

זה נעשה בגדר ובדרגת מצות חינוך, ועוד ביתר שאת וביתר עוז מכמו אצל הבעל, כדברי השל"ה שמביא אדנ"ע הלכה למעשה.

כג. וכל זה בא בהמשך להאמור לעיל — בנוגע להתחיל להדליק נרות שבת קודש אע"פ שהילדה עוד קודמת לבת-מצוה.

וכאמור לעיל (סי"ד ואילך) שלאחרי משך זמן שכבר עוסקים בזה, ראו מעשה בפועל, "מעשה רב" — כדברי הגמרא¹⁹¹ שמכריע בענינים שיש בהם ספיקות או דעות שונות וכו' — בכו"כ מקומות, הן ב"ארץ אשר .. עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה"¹⁹², והן בחוץ לארץ, הן במדינת ארצות-הברית והן בשאר מדינות, שע"ז פעלו שאמהות התחילו להדליק נרות שבת,

ועי"ז הכניסו בבתים את קדושת שבת — החל מהזהירות בשעה שהנרות דולקים, ואח"כ גרם והביא שמירת שבת במשך כל יום השבת, נוסף לכך שבכמה בתים פעלו הזהירות שלא להדליק נרות שבת בזמן שאסור להדליק — עי"ז שבת קטנה התעקשה שאמרו לה שחייבים להדליק לפני שקיעת החמה, וסוכ"ס נתקבל הדבר, כפי שרואים בכמה ענינים שנעשה "והשיב לב אבות על בנים".

וכיון שכן, הרי נעלה מכל ספק (אפילו אם פעם הי' בזה ענין של ספק) שלא זו בלבד שזהו ענין של מצות חינוך בנוגע לאותן קטנות, אלא זוהי מצוה שעל ידה ניתן לחנך בתים בישראל ליהדות, לתורה ומצוות — שאלו שיש להם שייכות מועטת, רח"ל, תהי' להם שייכות גדולה יותר, ואלו שיש להם יותר שייכות, תהי' השייכות כהלכתה, ואלו ששייכותם כהלכתה, יתוסף אצלם בהידור מצוה, עי"ז שיתוסף עוד ענין של "נר מצוה ותורה אור", ויעשו זאת בשמחה ובטוב לבב.

כד. ובעמדנו בימים שאודותם פוסק הרמב"ם¹⁹³ ש"אע"פ שהתשובה והצעה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד" (כמדובר לעיל) — יקבל הקב"ה מה שמחר תתוסף עוד ילדה, שתי ילדות, וכו"כ ילדות שיוסיפו ב"נר מצוה ותורה אור",

— שהרי הקב"ה יודע עתידות; וכשם שבשנת העיבור יודעים כבר בתחילתה (מר"ה) שזו תהי' שנה מעוברת, ובבוא חודש אדר יהי' לאחריו (לא מיד חודש ניסן, אלא) אדר שני, הנה עד"ז ועאכו"כ יודע

(191) שבת כא, א. וש"נ.

(192) עקב יא, יב.

הקב"ה מה שיתוסף מחר לפנות ערב ע"י ההשתדלות הלילה ומחר בבוקר וכו' —

וענין זה יכריע — כפי שפוסק הרמב"ם¹⁵⁰ — את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלחה, ונזכה לקיום היעוד "אם שמרתם נרות של שבת, אני מראה לכם נרות של ציון", בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

כה. יש עוד נקודה:

רגיל — כפי שקבעו בקשר להתוועדות זו¹⁹³ — שאלו שרוצים להשתתף כפי נדבת לבם הטהור ב"קרן חנה", שממנה מסייעים בנוגע לחינוך בנות ישראל שמאיוזו סיבה שתהי' חסר להם סיוע כדי לקבל חינוך הכשר, או יתירה מזה, חינוך הקדוש — הרי עכשיו הוא אחד מהזמנים המוכשרים לזה, וכל המרבה הרי זה משובח.

ואלו שרוצים — יכולים גם לציין (בפתקא בפני עצמה או ביחד עם זה) שמו ושם אמו, להזכירו לברכה.

ויה"ר שיקויים הענין ד"גדולה צדקה שמקרכת את הגאולה"¹⁹⁴ — החל מגאולה פרטית במלחמת היצר, ועד לגאולה הכללית של כל עם ישראל (כפי שנתבארו בארוכה הטעמים בזה בכ"מ וגם בספר תניא קדישא¹⁹⁵).

ובפרט כשנוטלים חלק בחינוך של בת ישראל, שיהי' חינוך כשר ואח"כ חינוך קדוש, שישפיע גם לאחר שובמשך הזמן תהי' "עקרת הבית", שבה תלוי כל מעמד הבעל עם הבנים והבנות באופן שיהי' בית כשר ובית קדוש, ועד לבית שעליו אומר הקב"ה "ושכנתי בתוכם"¹⁹⁶ — שע"ז יש לו חלק בפירות ופירות-פירות שנעשו מה"גרעין" של הפרוטה¹⁹⁷ ועאכו"כ כמה פרוטות שהוא או היא השתתפו בחינוך של בת ישראל זו.

ואם בכל השנה זמנה הוא — עאכו"כ בעשרת ימים שעליהם נאמר "דרשו הוי' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב" (כדאיתא בגמרא במסכת ר"ה¹⁹⁸),

(193) ראה גם שיחת וא"ו תשרי דאשתקד

בסופה (תו"מ חע"ח ע' 73). וש"נ.

(194) ב"ב י"ד, א.

(195) פל"ז.

(196) תרומה כה, ח.

(197) ראה גם תניא אגה"ק ס"ח.

(198) יח, א. וש"נ.